

TASAVVUFÎ BİR KURUM OLAN AHİLİK'TE MÜSİKÎ

Yrd.Doç.Dr. Hüseyin AKPINAR
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Ahîlik, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da var olan tasavvufî bir kurum sayılabılır. Ahîliğin Fütüvvet ile yakın bir ilgisi olduğu ve onun içinden geliştiği benimsenmektedir. Ahîlik, usûl ve erkân açısından Sühreverdîye ve Kübrevîye'den iktibaslarda bulunmuştur. Evhâdiyye başta olmak üzere diğer tarikatlarla da sıcak ilişkileri olmuştur. Tasavvufî kurumların faaliyet alanı olan tekkeler, asırlar boyu güzel sanatlardan özellikle müsikînin merkezi olmuştur. Bu kurumlar, müsikîyi kendilerini ifade açısından önemli bir vasıta olarak görmüşlerdir. Müsikîde millî heyecanı canlı tutmak, Ahîliğin gayelerinden biri olmuştur.

Ahîliğin kendi anlayışı içerisinde müsikîye yer verdiğini ve onu pratikte kullandığını, İbn Batuta'nın Seyahatnâmesi ve Burgâzî'nin Fütüvvetnâmesi'nden öğrenmekteyiz. İbn Batuta, misafir olduğu Ahî zâviyelerinde dervişlerin semâ ve raks ettiklerini anlatmaktadır. Burgâzî de eserinde semâ etmenin âdâbından bahsetmektedir. Ahî sohbetlerinde bağlama, santur, ney, kudüm ve zilli def gibi müsikî aletleri kullanılmıştır. Hasan Efendizâde, Ahî unvanını kullanan bir beste-kârdır.

Anahtar Kelimeler: Ahîlik, Fütüvvet, zâviye, müsikî, semâ, ilâhî.

ABSTRACT

Music in Akhism which is a Sufi Institution

Akhism, trade guilds' brotherhood, can be regarded as a Sufi organization that emerged in Anatolia in the thirteenth century. It is usually accepted that Akhism had close connections with Futuwwah and even arose from it. Akhism borrowed its methodology and principles from two Sufi orders, namely Suhrawardîyah and Kubrawîyah. It also maintained warm relations with other Sufi orders, particularly with Awhadiyyah. Sufi lodges as the main venues for Sufi activities have always become the centres of many kinds of arts, in particular musical performances for centuries. Sufi orders considered music an important means of expressing themselves. Keeping the social enthusiasm up became one of the aims of Akhism. It is clear from İbn Batutah's Seyahatname and Burghazi's Fütüvvetnamah that Akhism has espoused music and Akhis practised musical performance. İbn Batutah reports that the dervishes of the Sufi lodges where he stopped over whirled and performed raks. Additionally, Burghazi mentions the principles of whirling (sema) in his work.

In the Akhi gatherings, several musical instruments such as ney (reed flute), bağlama (a stringed instrument), santour, kudüm (a small double drum) and def with bell were played. Hasan Efendizade was a composer who also used the title akhi.

Key Words: Akhism, Futuwwah, Sufism, Sufi lodges, Music, Whirling.

Ahîlik, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da var olan meslekî-tasavvufî bir kurumdur. Ahîlik teşkilatı herhangi bir esnaf topluluğu değil, o teşkilat üzerine is-

tinat eden, akidelerini o vasıta ile yayan bir tarikat sayılabilir.¹ Ahîliğin hem yapısal hem de ideolojik olarak Fütüvvet kurumuyla yakın bir ilgisi olduğu ve onun içinden geliştiği benimsenmektedir. Ahîliğin temelinde tasavvufî bir evren ve insan anlayışı mevcut olup² Ahîlik, özü ve esas itibarıyla edep, fazilet ve ahlâktan oluşan, insanı bütün yönleriyle ele alan bir mekteptir. Ahîliğin itici gücü, tasavvuf ahlâkıdır.³

IX. yüzyılda Horasan'da yaşayan Ebu Hafs Haddad (ö.270/883) ve Hamdun Kassâr (ö.271/884) gibi ilk Melâmetî Fütüvvetçileri esnaf tabakasından oldukları için Ahîliğin de bu gelenek üzerine geliştiği⁴ ifade edilmektedir. Fütüvvet anlayışını temsil eden mutasavvıfların Anadolu'ya gelmesiyle burada büyük bir irşat faaliyeti başlamıştır. Bilhassa Evhaduddin Kirmânî (ö.634/1237) ve halifeleri için çok sayıda zaviye yapılmıştır.⁵ Ahîliğin Anadolu'da yayılmasına öncülük edenler genelde mutasavvıflar olmuştur. Ahî Evrân-ı Velî'nin (ö.659/1261) kimliği de Ahîliğin tasavvufî görünümünde önemli bir unsur olmuştur.⁶ Ahîlik, bu tasavvufî görünümüne rağmen klasik tarikat oluşumlarından farklılık arz etmektedir. Ahîliğin bu farklılığı, Ahîlerin çeşitli tasavvufî kurumlara (tarikatlara) mensup olmalarına imkan tanımıştır.⁷

Ahîler, Evhâdiyye tarikatından başka Anadolu'da birçok tarikatla da içli dışlı yaşamışlardır. Ahîlik, usûl, âdâb ve erkân açısından Sühreverdiyye, Kübreviyye ve Rifâiyye'den iktibaslarda bulunduğu gibi, Mevlevîlik, Kâdirilik, Bektaşîlik, Melâmîlik ve Halvetîlik gibi tarikatlarla da fikrî birliktelik ve sıcak ilişkileri olmuştur.⁸ Bu ilişkileri gösteren önemli yazılı kaynaklardan birisi, farklı tarikat mensupları tarafından kaleme alınan ve değişik tarikatların literatüründe yer alan fütüvvetnâmelerdir. Tasavvufu fütüvvetin aynileştirdiği⁹ Fütüvvetnâmeler, Ahîliğin âdâp, erkân, töre ve kaidelerini açıklayan kitaplardır.¹⁰ XIII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgâzi'nin *Fütüvvetnâme'si*, semâ

¹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 211-213, Ankara 1984; M. Fatih Köksal, *Ahî Evran ve Ahîlik*, s. 54, Kırşehir 2006.

² Fulya Bayraktar, "Ahîliğe Felsefi Bir Bakış", *II. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, s. 84, Ankara 2007.

³ Levent Bayraktar, "Ahîlik ve Ahlâk", *II. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, s. 89-90, Ankara 2007.

⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 182, 185, İstanbul 1996; Mürsel Öztürk, *Anadolu Erenlerinin Kaynağı Horasan*, s. 45-50, Ankara 2001.

⁵ Ziya Kazıcı, "Ahîlik", *DİA.*, I, 540.

⁶ Kadir Özköse, "Ahîliğin Tasavvufî Boyutu", *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, II, 739, Kırşehir 2005.

⁷ Mehmet Saffet Sankaya, "Alevilik ve Bektaşîliğin Ahîlikle İlişkisi -Fütüvvetnâmelere Göre-", *İslâmiyât*, cilt: 6, Sayı: 3, s. 94, Ankara 2003.

⁸ Özköse, "Ahîliğin Tasavvufî Boyutu", *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, II, 740-41.

⁹ Metin Akkuş, "Edebiyatımızda Ahî Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi'nde Ahî Tipinin Özellikleri", *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, I, 21, Kırşehir 2005.

¹⁰ Sankaya, "Alevilik ve Bektaşîliğin Ahîlikle İlişkisi -Fütüvvetnâmelere Göre-", *İslâmiyât*, cilt: 6, Sayı: 3, s. 94.

etmenin âdâbından bahsetmesi sebebiyle konumuz açısından önemlidir.

Tasavvuf kurumları genel olarak ilâhî aşk ve tasavvufî heyecanı dile getirmenin yollarından biri olan mûsikîyi kendilerini ifade açısından önemli bir vasıta ve rûhî tekâmül aracı olarak görmüşlerdir.¹¹ Tarikatlar, dinî-tasavvufî bilgileri ve ahlâkî mesajları kitlelere ulaştırmada, telkin, terbiye ve eğitim aracı olarak mûsikîden faydalanmışlardır. Bu sebeplerden mûsikî, tarikatların zikir ve semâ törenlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Tasavvufî kurumların faaliyet alanı olan âsîtâne, tekke, dergâh ve zâviyeler, asırlar boyu güzel sanatlardan özellikle mûsikînin merkezi ve koruyucusu olmuştur.¹² Buldukları zaman ve zeminde tekkeler, sadece bir ibadet ve zikir yeri değil, ilimler akademisi, ekonomik etki kurumu, askeri hizmet yuvası ve konumuz itibarıyla bir güzel sanatlar akademisi işlevini de üstlenerek halka çok yönlü hizmet vermişlerdir. Kısaca, güzel sözün, güzel sesin ve güzel çizimin birleştiği en önemli merkezler tekkeler olmuştur.¹³ Tekkelerin artması mûsikî hayatının canlanmasına vesile olmuştur.¹⁴ Diğer tasavvufî kurumlar gibi Ahîliğin de ikinci sırada yer alan gayelerinden biri, mûsikîde millî heyecanı canlı tutmak olmuştur.¹⁵ Anadolu'nun bazı bölgelerinde en çok Ahî zaviyelerinin varlığı¹⁶ göz önünde bulundurulursa Ahîliğin Türk mûsikîsine katkısı da tahmin edilebilecektir.

Ahîliğin bu anlayış çerçevesinde mûsikîye yer verdiğini ve pratikte mûsikîyi kullandığını, İbn Batuta'nın (ö.779/1377) *Seyahatnâme'si* ve Burgâzi'nin *Fütüvvetnâme'sinden* öğrenmekteyiz.

İbn Batuta, Bursa'da Ahîlerin büyüklerinden Ahî Şemseddin Zâviyesi'ne misafir olduğundan bahsetmektedir. Sultan Orhan zamanında aşure günü misafir olduğu bu zâviyede güzel sesli hâfızların Kur'ân okuduklarını, vâizin nasihat ettiğini ve öğrencilerin (dervişlerin) semâ ve raksa başladıklarını anlatmaktadır.¹⁷

İbn Batuta'yı kaynak göstererek Ahî zaviyelerindeki mûsikî faaliyetleri hakkında çeşitli yorumlar yapılmaktadır: Fuad Köprülü, İbn Batuta'nın Ahîlerin toplantılarında yemek yediklerini, teğannî ve raks ettiklerini söylediğini¹⁸ ifade et-

¹¹ Beşir Ayvazoğlu, *İslâm Estetiği*, s. 97, İstanbul 1992.

¹² Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkür Tarihi*, I, 145-149, İstanbul 1933.

¹³ Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, s. 61, İstanbul 1990; Belkıs Temren, *Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi*, s.131, Ankara 1995.

¹⁴ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, I, 4, Ankara 1990; Yusuf Ömürlü, *Türk Musikîsi Klasikleri, İlahîler*, s. 3, İstanbul 1979; Sabahattin Volkan, "Türk Musikîsinin Dünü Bugünü Yarını", (Derleyen: Fevzi Halıcı), *Türk Musikîsinin Dünü Bugünü Yarını*, s. 62, Ankara 1986.

¹⁵ Osman Akkuş, "Ahîlik Teşkilatlarına Tarihsel Bir Perspektiften Bakış", *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, I, 30, Kırşehir 2005.

¹⁶ Ahmet Yiğit, "Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Menteşe Livasında Zaviyeler", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 17, s. 153, Erzurum 2003.

¹⁷ İbn Batuta, *Tuhfetü'n-Nuzzar fi Garaibi'l-Esmar ve'l-Acaibi'l-Esfar*, (Büyük Dünya Seyahatnamesi), s. 224, İstanbul 2005; Mahmut Ragib Gazimihal, *Konya'da Musikî*, s. 33, Ankara 1947.

¹⁸ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 212-213.

mektedir. Mehmet Kaygısız, İbn Batuta'nın Ahîler için "yiyorlar, içiyorlar, söylüyorlar ve raks ediyorlar" dediğini¹⁹ nakletmektedir. Mehmet Saffet Sarıkaya da İbn Batuta'nın Ahî Zâviyeleri'nde yenilip içildikten ve sohbet edildikten sonra zâviye mensuplarının raks edip türkü söylediklerini ve semâ yaptıklarını²⁰ haber vermektedir.

Burgâzi, Türkçe yazdığı *Fütüvvetnâme*'sinde semâ etmenin âdâbından bahsederek²¹ şu bilgileri vermektedir: "Semâ, âriflerin zevk u safâ bulduğu, gönüllerin sürur ile huzura kavuştuğu, âşıkların cân u gönülden işitip kuş gibi uçtukları şeydir. Semâ, canın katığı, gönlün arzusudur. Gökler ve yerlerde olan, altı cihette olan her şey ve melekler dâima semâ ederler. Semâ, âriflerin ve âşıklarındır. Nitekim bülbül gülü görünce öter, gülü görmeden ötmez. Âşıklar da semâ olmayınca sabredemezler. Ancak semâ belirli bir vakitte yapılmalıdır. Vaktisiz yapılırsa zevksiz olur." Burgâzi, semâ, mûsikî ve şiirin câiz olduğuna dâir Hz. Peygamber'in hayatından örnekler sunmakta ve bazı sûfilerin semâ hakkındaki sözlerini nakletmektedir.²² Burgâzi'nin *Fütüvvetnâme*'sinde semâ âdâbından bahsetmesi, hem İbn Batuta'nın tespitini doğrulamaktadır hem de semânın XIII. yüzyıldan beri fütüvvet ehli arasında icrâ edildiğini göstermektedir.²³

Burgâzi'nin eserinde hem semâdan bahsetmesi ve hem de Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin (ö.672/1273) bir kîtasını nakletmesi, Ahîlik ile Mevlevîlik arasındaki ilişki açısından kayda değer önemli unsurlardan biridir. Ancak semânın fütüvvet ehline Mevlevîlik'ten geçtiğini gösteren açık bir delil de yoktur. *et-Ta'arruf*,²⁴ *el-Lüma'*,²⁵ *er-Risâle*,²⁶ *Keşfu'l-Mahcûb*,²⁷ *İhyâu Ulûmi'd-Din*²⁸ ve *Avârifü'l-Meârif*²⁹ gibi klasik tasavvuf kaynaklarında semâ ile ilgili bölümlerin bulunması, semânın o dönem tarikatları arasında yaygın olduğunu göstermektedir.³⁰

Anadolu'nun birçok şehir ve kasabasında "Ahî" denilen şeyhlerin reisliğinde açılmış zâviyelerde husûsî kıyafetli tekke mensuplarının âyin ve semâ yap-

¹⁹ Mehmet Kaygısız, *Türklerde Müzik*, s. 188-189, İstanbul 2000.

²⁰ Mehmet Saffet Sarıkaya, *XIII.-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*, s. 6, 156, Ankara 2002.

²¹ Mehmet Saffet Sarıkaya, *XIII.-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*, s. 6.

²² Abdülbaki Gölpınarlı, "Burgâzi ve Fütüvvet-Nâme'si", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4, s. 135-137, İstanbul 1954.

²³ Sarıkaya, *XIII.-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*, s. 133-134.

²⁴ Ebubekir Kelâbâzi, *Ta'arruf*, s. 190-191, Kahire 1980.

²⁵ Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lümâ'*, s. 267-300, Leydın 1914.

²⁶ Abdülkerim Kuşeyrî, *Risâle*, s. 335-350, Beyrut 1993.

²⁷ Ali b. Osman Hucvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 524-536, Tahran 1333.

²⁸ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, II/247-282, Beyrut (t.y.).

²⁹ Ebu Hafs Ömer Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, (Çev. Hasan Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz), s. 223-262, İstanbul 1990.

³⁰ Sarıkaya, *XIII.-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*, s. 144.

tıkları³¹ ifade edilmektedir. Ahîlerin ritüelleri arasında raks ve semâ yer alırken³² türkü söylemek, onların ortak özellikleri olarak zikredilmektedir.³³

Günümüzde ismi anıldığında daha çok müziğin akla geldiği Şanlıurfa sıra gecelerinde organize ve icrâ yönünden Ahîlik kültüründeki yâren sohbetlerinin çok önemli bir etkisi görülmektedir.³⁴ Şanlıurfa'daki Ahîlik teşkilatında da mûsikî faaliyetleri yer almaktadır.³⁵

Ahîler, insanı bir bütün olarak ele almış ve onun her yönüyle geliştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ahîler, ilk olarak öğrencilere okuma-yazma öğrenimini verdikten sonra sırasıyla tasavvuf, matematik, tarih, edebiyat, mûsikî ve semâ öğretmişlerdir.³⁶

Her şeyden önce birer terbiye ocağı olan Ahî zâviyelerinde okur-yazarlık eğitimi de yapılır ve dinî, ilmî bilgiler verilir. Edebiyat, Kur'ân-ı Kerîm okuma, Türkçe ve Arapça dillerinin öğretilmesinden başka; güzel yazı yazma, mûsikî dersleri de verilir. Ahî zâviyelerinde şarkı ve ilâhîler, gençlere talim ve terbiye veren "muallim ahî"nin (emir, pîr, üstat, nakîb, şeyh isimleri de kullanılmaktadır) önünde okunurdu.³⁷

Ortaçağın askeri loncaları olan Ahîlerin felsefesi ile tarikat âyinleri, mehter örgütünün yapısını ve yerleşik icrâ biçimlerini bir ölçüde etkilemiştir.³⁸ Mehter mûsikîsi, Ahîlik felsefesinden etkilenmiştir. Sohbet denilen Ahî toplantıları, içki-siz, kadınsız, edeb ve terbiye dairesinde, sıkı bir disiplinle icrâ edilen mûsikî ve raksın bulunduğu ahlâkî bir toplantıydı. Ahî toplantılarında on iki telli on iki tane saz (bağlama) bulunur ve bu toplantılar daha çok kış aylarında on iki hafta devam ederdi. Sonraki yıllarda Ahî sohbetlerinde kullanılan bağlamanın yanında santur, gırnata, def, kaşık gibi mûsikî aletleri de çalınmaya başlandı. İcrâ edilen mûsikî eserleri, çoğunlukla Hüseyinî ve Sabâ makamlarındaydı. Gazel, koşma, topal koşma, zincirli koşma, müstezat, semâi, kerem ve kesik kerem gibi formlar/biçimler çalınıp söylenirdi. Sohbetin en sonunda serhat (Rumeli, Yunan, Mısır, Yemen, Sivastopol, Belgrat) türküleri, mahalli olaylar üzerine yakılan bozlaklar söylenerek bitirilirdi. Semâları Mevlevîlerinkine benzerdi. Ney, kudüm gibi mûsikî aletlerinin bulunması da bunu göstermektedir. Kısaca sohbet, saz ve söz üzerine kuruluydu. Törenler, Kur'ân tilâveti, mûsikî, raks, tarih, tasavvuf ve edebiyat üzerinedir. XIX. yüzyıla kadar varlığını devam ettiren Ahîlik teşkilatı,

³¹ Nihat Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 297, İstanbul 1971.

³² Köksal, *Ahî Evran ve Ahîlik*, s. 55.

³³ Metin Akkuş, "Edebiyatımızda Ahî Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi'nde Ahî Tipinin Özellikleri", *I. Ahî Evran-ı Vefî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, I, 19.

³⁴ Ali Tenik, "Ahîliğin Tasavvufî Boyutu ve Şanlıurfa'da Ahîlik İzleri", *Marife*, Yıl: 2, Sayı: 2, s. 157. Konya 2002.

³⁵ Abuzer Akbiyık, *Şanlıurfa Sıra Gecesi*, s. 57-61, Şanlıurfa 2006.

³⁶ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s. 242, İstanbul 1964.

³⁷ Yusuf Ekinci, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, s. 37-38, İstanbul 1989.

³⁸ Eugenia Popescu-Judetz, *Türk Musiki Kültürünün Anlamları*, (Çev. Bülent Aksoy), s. 56, İstanbul 1996; Oğün Atilla Budak, *Türk Müziğinin Kökeni-Gelişimi (Deneme)*, s. 71, Ankara 2000.

Türk-Arap-Acem karışımı tasavvuf kültürünün öğretildiği bir tür okul idi. Ahîler âyinlerinde on iki telli saz, santur ve zilli def kullanıyordu.³⁹ Genel olarak tarikatlarda görülen mûsikî eşliğinde semâ ve raks etmek, bir yönüyle dinsel öğeler taşıyan Ahî örgütlerinde de görülmektedir.⁴⁰

Ahîlerin ilişkili olduğu yukarıda adı geçen tarikatlarda mûsikî, raks, devrân ve semâ olduğuna göre Ahîlik'te de olması gayet doğaldır.

Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinden beri "Ahî" unvanlı bir takım dervişlere bol olarak rastlanmaktadır.⁴¹ Takdir gören Ahî tipinin sosyal yaşamdaki uzantıları unvan, mahlas ve lakaplarda devam etmiştir.⁴² Az sayıda dinî eser besteleyen, çoğunlukla lâdinî parçalar vücuda getirdiği için daha ziyade o alanda meşhur olan Hasan Efendizâde (ö.1102/1690), "Ahî" unvanını kullanan bir mûsikîşinastır.⁴³ Ahî-zâde Ali Çelebi de XVII. yüzyılda yaşamış bir *Edvâr*⁴⁴ yazarıdır.⁴⁵

Sonuç olarak; Fütüvvet ile yakın ilgisi olduğu ve onun içinden geliştiği, usûl ve erkân açısından Sühreverdiyye ve Kûbreviyye tarikatlarından iktibaslarla bulunduğu ve Evhâdiyye başta olmak üzere diğer tarikatlarla da sıcak ilişkileri olduğu için Ahîlik, Anadolu'da özellikle XIII. yüzyıldan itibaren varlığını devam ettiren tasavvufî bir kurum sayılabilir.

Tasavvufî kurumların faaliyet alanı olan Mevlevîhane'ler başta olmak üzere diğer tekke ve dergâhlar, asırlar boyu güzel sanatlardan özellikle mûsikînin öğretildiği birer okul olmuştur. Tasavvufî bir kurum olarak Ahîlik de dâhil bütün tarikatlar, kendilerini ifade etme, tebliğ ve mesaj sunma, heyecanı canlı tutma ve rûhî tekâmül açısından mûsikîyi önemli bir vasıta olarak görmüşlerdir.

İbn Batuta'nın *Seyahatnâmesi* ve Burgâzi'nin *Fütüvvetnâmesi*, Ahîliğin kendi anlayışı içerisinde mûsikîye yer verdiği ve onu pratikte kullandığı hususunda bilgi veren iki önemli temel kaynaktır.

Ahî zâviyelerinde dervişler, ilâhîler eşliğinde semâ ve raks yapmışlardır. Sohbet sonrasında türkû, şarkı, gazel ve bozlak gibi formlar icrâ etmişlerdir. Dinî ve din dışı olarak nitelendirilen mûsikî türlerinde bağlama, santur, ney, kudüm ve def gibi enstrümanlar kullanmışlardır. Türk mûsikîsi tarihinde "Ahî" unvanlı bazı bestekâr ve mûsikîşinaslar mevcuttur.

Kaynaklar:

- » Abdülkerim Kuşeyrî, *er-Risâle*, Beyrut 1993.
- » Akbıyık Abuzer, *Şanlıurfa Sıra Gecesi*, Şanlıurfa 2006.

³⁹ Kaygısız, *Türklerde Müzik*, s. 181, 188-189.

⁴⁰ Budak, *Türk Müziğinin Kökeni-Gelişimi (Deneme)*, s. 89.

⁴¹ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 214.

⁴² Akkuş, "Edebiyatımızda Ahî Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi'nde Ahî Tipinin Özellikleri", *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, I, 18.

⁴³ Sadeddin Nüzhed Ergun, *Türk Müsikîsi Antolojisi (Dinî Eserler)*, I, 125, 181, İstanbul 1942; Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Müsikîsi Ansiklopedisi*, I, 335, Ankara 1990.

⁴⁴ Arapça "devr" kelimesinin çoğulu olan *Edvâr*, eski mûsikî nazariyat kitaplarına verilen isimdir.

⁴⁵ Öztuna, *Büyük Türk Müsikîsi Ansiklopedisi*, I, 45.

- » Akkuş Metin, "Edebiyatımızda Ahî Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi'nde Ahî Tipinin Özellikleri", *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, I, Kırşehir 2005.
- » Akkuş Osman, "Ahîlik Teşkilatlarına Tarihsel Bir Perspektiften Bakış", *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, I, Kırşehir 2005.
- » Ali b. Osman Hucvîrî, *Keşfu'l-Mahcûb*, Tahran 1333.
- » Ayvazoğlu Beşir, *İslâm Estetiği*, İstanbul 1992.
- » Banarlı Nihat Sâmî, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971.
- » Bayraktar Fulya, "Ahîliğe Felsefî Bir Bakış", *II. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara 2007.
- » Bayraktar Levent, "Ahîlik ve Ahlâk", *II. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara 2007.
- » Belkis Temren, *Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi*, Ankara 1995.
- » Budak Ogün Atilla, *Türk Müziğinin Kökeni-Gelişimi (Deneme)*, Ankara 2000.
- » Ebû Hafs Ömer Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, (Çev. Hasan Kâmil Yılmaz-Irfan Gündüz), İstanbul 1990.
- » Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *el-Lûmâ'*, Leydın 1914.
- » Ebubekir Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, Kahire 1980.
- » Ekinci Yusuf, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul 1989.
- » Ergun Sadeddin Nühed, *Türk Mûsikîsi Antolojisi (Dinî Eserler)*, I-II, İstanbul 1942.
- » Eugenia Popescu-Judet, *Türk Musiki Kültürünün Anlamları*, (Çev. Bülent Aksoy), İstanbul 1996.
- » Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, II, Beyrut (t.y.).
- » Gazimihal Mahmut Ragîb, *Konya'da Musiki*, Ankara 1947.
- » Gölpinarlı Abdulkâdî, "Burgâzî ve Fütüvvet-Nâme'si", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4, İstanbul 1954.
- » İbn Batuta, *Tuhfetü'n-Nuzzar fi Garaibi'l-Esmar ve'l-Acaibi'l-Esfar*, (Büyük Dünya Seyahatnamesi), İstanbul 2005.
- » Kara Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, İstanbul 1990.
- » Kaygısız Mehmet, *Türklerde Müzik*, İstanbul 2000.
- » Kazıcı Ziya, "Ahîlik", *DİA.*, I, İstanbul 1988.
- » Köksal M. Fatih, *Ahî Evran ve Ahîlik*, Kırşehir 2006.
- » Köprülü Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1984.
- » Ocağ Ahmet Yaşar, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 1996.
- » Ömürlü Yusuf, *Türk Mûsikîsi Klasikleri, İlahîler*, İstanbul 1979.
- » Özköse Kadîr, "Ahîliğin Tasavvufî Boyutu", *I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu*, II, Kırşehir 2005.
- » Öztuna Yılmaz, *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, I-II, Ankara 1990.
- » Öztürk Mürsel, *Anadolu Erenlerinin Kaynağı Horasan*, Ankara 2001.
- » Sarıkaya Mehmet Saffet, "Alevilik ve Bektaşiliğin Ahîlikle İlişkisi -Fütüvvetnâmelere Göre-", *İslâmîyât*, cilt: 6, Sayı: 3, Ankara 2003.
- » ———, *XIII.-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnâmelere Göre Dini İnanç Motifleri*, Ankara 2002.
- » Şapolyo Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1964.
- » Tatçı Mustafa, *Yunus Emre Divanı*, Ankara 1990.
- » Tenik Ali, "Ahîliğin Tasavvufî Boyutu ve Şanlıurfa'da Ahîlik İzleri", *Marîfe*, Yıl: 2, Sayı: 2, Konya 2002.
- » Ülken Hilmi Ziya, *Türk Tefekkür Tarihi*, İstanbul 1933.
- » Volkan Sabahattin, "Türk Musikîsinin Dünü Bugünü Yarını", (Derleyen: Fevzi Halıcı), *Türk Musikîsinin Dünü Bugünü Yarını*, Ankara 1986.
- » Yiğit Ahmet, "Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Menteşe Livasında Zaviyeler", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 17, Erzurum 2003.